

Wybory parlamentarne w regionie pilskim w latach 1989-2007

Wybory są jedną z istotnych cech dla prawidłowego funkcjonowania demokratycznego systemu politycznego. W trakcie wyborów parlamentarnych obywatele wybierają do ciała kolegialnego swoich przedstawicieli, którzy ich reprezentują. W Polsce zasadnicze znaczenie dla wyborów ma ordynacja, czyli „ustawa określająca zasady i tryb zgłaszania kandydatów na posłów i kandydatów na senatorów, przeprowadzania wyborów oraz warunki ważności wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, a także zasady prowadzenia i finansowania kampanii wyborczej”¹. Aktem nadrzędnym regulującym podstawy demokracji jest jednak Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku, której uchwalenie i wejście w życie poprzedziło wieloletnie obowiązywanie tzw. Małej Konstytucji.

Wybory i demokracja charakteryzowana przez ich pryzmat, cechują się następującymi standardami:

1. w systemie parlamentarno-gabinetowym wybrani przedstawiciele sprawują konstytucyjną kontrolę nad politycznymi decyzjami rządu;
2. są oni wybierani i usuwani na mocy wolnych i uczciwych wyborów, przeprowadzanych bez stosowania przymusu;
3. wszyscy dorośli obywatele mają prawo głosu;
4. większość z nich może kandydować w wyborach;
5. obywatele korzystają z wolności słowa, zwłaszcza w zakresie polityki, krytyki rządzących, sposobu sprawowania rządów, systemu gospodarczego i społecznego oraz panującej ideologii;

---

¹ Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 roku *Ordynacja Wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej*, <http://www.sejm.gov.pl/prawo/nowaord/kon11.htm>, 28 września 2008 roku.

6. obywatele mają nieskrępowany dostęp do wszelkich źródeł informacji, które nie mogą podlegać monopolowi rządu bądź jakiegokolwiek partykularnej grupie;
7. obywatele posiadają uprawnienia do tworzenia niezależnych organizacji i stowarzyszeń, m.in. partii politycznych i grup interesów, usiłujących za pośrednictwem wyborów oraz innych pokojowych środków wpływać na politykę rządu².

Wśród warunków realizacji formuły wolnych wyborów wymienić należy „przymiotniki” wyborcze rozumiane jako zasady będące cechami charakterystycznymi prawa wyborczego. Pierwszym z nich jest „powszechność”, czyli czynne i bierne prawo wyborcze przysługujące wszystkim obywatelom państwa, z uwzględnieniem określonej granicy wieku. Drugim jest „równość” w sensie formalnym i materialnym. Równość formalna oznacza, że każdy obywatel ma jeden głos, materialna zaś oznacza taką samą wagę głosu, czyli aby uzyskać mandat w każdym okręgu wyborczym należy otrzymać tę samą liczbę głosów. Trzeci przymiotnik to „tajność”. Oznacza ona przestrzeganie zasady anonimowości głosu. Kolejne dwie zasady, korzystnie wpływające na demokratyczną formułę wyborów to: „bezpośredniość”, która oznacza, że wyborcy wybierają swoich przedstawicieli bez stopni pośrednich, oraz „proporcjonalność”, czyli uzyskiwanie przez listy wyborcze proporcjonalnej liczby mandatów do zdobytej liczby głosów³.

W latach po II wojnie światowej, do przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku, wybory nie charakteryzowały się formułą wolności i demokracji. W czerwcu 1989 roku zakończyła się pewna epoka we współczesnej historii politycznej Polski. Wówczas, w dniach 4 i 18 czerwca 1989 roku, odbyły się wybory do Sejmu. Przyniosły one triumf opozycji i ostateczną klęskę rządzącej od ponad czterdziestu lat Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej⁴. Fakt, że doszło do wyborów z udziałem opozycji politycznej, był wynikiem ustaleń Okrągłego Stołu. Nie były to wybory wolne, ale stanowiły istotny przełom na drodze ku rozwojowi demokracji.

Łącznie w obradach Okrągłego Stołu uczestniczyły 452 osoby. Dość szybko okazało się, że jednym z kluczowych tematów będą wybory do Sejmu⁵. Zarów-

² ŻUKOWSKI A.: *Systemy wyborcze. Wprowadzenie*. Wyższa Szkoła Pedagogiczna. Olsztyn 1997, s. 10

³ *Ibidem*, s. 21-34.

⁴ MAŁKIEWICZ A.: *Wybory czerwcowe 1989*. ISP PAN. Warszawa 1994, s. 7.

⁵ PIASECKI A. K.: *Wybory parlamentarne, samorządowe, prezydenckie 1989-2002*. Wydawnictwo Adam Marszałek. Toruń 2004, s. 11-12.

no strona rządowa, jak i opozycja, nie miały w tym zakresie przygotowanych koncepcji. Dla strony rządowej przyszłe wybory musiały być przewidywalne, tzn. takie, „w których ostateczny rezultat będzie wynikał z wcześniejszych porozumień”⁶. Chodziło o „gwarancję” zapewnienia ugrupowaniom prorządowym większości w przyszłym parlamencie.

Strona opozycyjna nie miała możliwości zmuszenia przedstawicieli rządu do przeprowadzenia zupełnie wolnych wyborów. Dlatego głównym zadaniem było ustalenie proporcji podziału mandatów w przyszłej izbie ustawodawczej, która usatysfakcjonuje obie strony. Sytuację strony opozycyjnej w negocjacjach nad udziałem w przyszłym parlamencie charakteryzował Bronisław Geremek: „Czy my zgadzaliśmy się na 65 procent dla komunistów? Czy my im te 65 procent dawaliśmy? Nie, bo oni mieli już 100 procent. My zgadzaliśmy się na to, żeby z swoich 100 procent oddali narodowi 35”⁷.

Głównym problemem negocjacji było ustalenie proporcji podziału mandatów w Sejmie. Przedstawiciele obozu rządzącego propozycję zapewnienia minimum 60% mandatów uznali za mało satysfakcjonującą. Ostatecznie ustalono zapewnienie 65% dla strony rządowej, z czego 5% przeznaczono dla prorządowych ugrupowań katolickich⁸.

Strona rządowa od początku obrad podkreślała konieczność wprowadzenia instytucji prezydenta, z bardzo szerokimi uprawnieniami. Wszyscy uczestnicy obrad Okrągłego Stołu i obserwatorzy domyślali się, że kandydatem na to stanowisko będzie Wojciech Jaruzelski. Dla opozycji była to kandydatura nie do zaakceptowania. Pewien impas w rozmowach przerwała dopiero propozycja Aleksandra Kwaśniewskiego, który zaproponował zupełnie wolne wybory do Senatu w zamian za zgodę opozycji na silnego prezydenta. Bronisław Geremek, który reprezentował opozycję w rozmowach zespołu ds. reform politycznych uznał ofertę złożoną przez Kwaśniewskiego za interesującą⁹.

Prace nad ordynacją wyborczą były dosyć szybkie, choć trwały prawie miesiąc. Projekty ordynacji wyborczej do Sejmu i Senatu przygotowane przez Radę Państwa stały się przedmiotem pierwszego czytania w dniu 22 marca 1989

⁶ *Ibidem*, s. 12.

⁷ GEREMEK B., ŻAKOWSKI J.: *Rok 1989. Bronisław Geremek odpowiada, Jacek Żakowski pyta*. Warszawa 1990, s. 73, za: PIASECKI A. K.: *Wybory parlamentarne...*, *op. cit.*, s. 12.

⁸ PIASECKI A. K.: *Wybory parlamentarne...*, *op. cit.*, s. 12.

⁹ *Ibidem*.

roku¹⁰. Projekt ordynacji wyborczej do Sejmu tylko w nielicznych szczegółach odbiegał od ustaleń Okrągłego Stołu. Zupełnie nowym elementem było uregulowanie trybu odwoływania posła. Zgodnie z projektem ordynacji „poseł który narusza godność poselską, uchyla się od wykonywania obowiązków poselskich lub w inny sposób zawiódł zaufanie wyborców może być przez nich odwołany”¹¹. Nowe elementy znalazły się również w projekcie ordynacji wyborczej do Senatu. Projekt ordynacji przewidywał m.in. wybór 10 senatorów spośród 110 z listy krajowej, wybór senatorów w okręgu zwykłą większością głosów, zgłoszenie kandydata na senatora wymagało zebrania 5 tysięcy podpisów¹². Zgodnie z ustaleniami Okrągłego Stołu, liczbę okręgów wyborczych, ich granice, numery, numery mandatów w okręgach ustalała Rada Państwa, która miała również obowiązek ustalenia liczby posłów wybieranych z krajowej listy wyborczej. Liczba ta jednak nie mogła być większa niż 10% ogólnej liczby posłów¹³. Ordynacja wyborcza do Senatu była bardzo ściśle powiązana z ordynacją do Sejmu, nie mogłaby bez niej funkcjonować. Zgodnie z art. 1 „wybory do Senatu odbywają się przy odpowiednim zastosowaniu przepisów Ordynacji wyborczej do Sejmu, o ile niniejsza ustawa nie stanowi inaczej”¹⁴.

W wyborach czerwcowych wybierano 460 posłów. W 108 okręgach wybierano 425 posłów z 1682 kandydatów¹⁵. Wybierano także 35 posłów z krajowej listy wyborczej, na której było tylu kandydatów, ile mandatów przypadało na tę listę. Liczba uprawnionych do głosowania wynosiła 27.362.313. Frekwencja wyborcza wyniosła 62,32%. W pierwszej turze, w wyborach do Senatu, obsadzono 92 mandaty, zdobyte w całości przez Komitet Obywatelski „Solidarność”¹⁶.

Druga tura wyborów odbyła się 18 czerwca. Do Sejmu z 585 kandydatów wybierano 295 posłów w 107 okręgach, a frekwencja wyniosła 25,11%. Frekwencja w województwie piłskim wyniosła 70,20%¹⁷. W drugiej turze obsadzono wszystkie 295 mandatów, ogółem obsadzono wszystkie 460 mandatów, z czego 458 w okręgach i 2 z krajowej listy wyborczej. W wyborach do Senatu również ob-

¹⁰ *Sprawozdanie Stenograficzne z 45 posiedzenia sejmu PRL w dniach 22 i 23 marca 1989 roku*, za: CHRUSCIAK R.: *System wyborczy i wybory w Polsce 1989-1998*. Elipsa. Warszawa 1999, s. 17.

¹¹ CHRUSCIAK R.: *System wyborczy...*, *op. cit.*, s. 17.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, s. 19.

¹⁴ *Ibidem*, s. 20.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, s. 22.

¹⁷ RACIBORSKI J.: *Polskie wybory. Zachowania wyborcze społeczeństwa polskiego 1989-1995*. Wydawnictwo Naukowe „Scholar”. Warszawa 1997, s. 269.

sadzono brakujące 8 mandatów w 6 okręgach. Spośród 8 mandatów 7 zdobyli kandydaci KO „Solidarność”, a tylko w województwie pilskim z drugą ilością głosów do Senatu wszedł prywatny przedsiębiorca Henryk Tadeusz Stokłosa¹⁸.

Do Sejmu w wyborach z dnia 4 czerwca 1989 roku z okręgu wyborczego nr 72 (Piła) dostały się, otrzymując więcej niż połowę ważnie oddanych głosów, następujące osoby: mandat nr 278 uzyskał Lech Kozaczko, mandat nr 279 uzyskał Kazimierz Błaszczak. Mandaty 275, 276 i 277 nie przypadły w udziale nikomu, ze względu na zbyt małą liczbę uzyskanych głosów. W ponownym głosowaniu w dniu 18 czerwca o wyżej wymienione mandaty ubiegali się: mandat nr 275 – Zdzisław Hinz, Jerzy Susek, mandat nr 276 – Zenon Kułaga, Zbigniew Pawlak, mandat 277 – Jerzy Kado, Zenon Witt¹⁹. Ostatecznie posłami zostali: Jerzy Susek, Zenon Kułaga i Zenon Witt.

Pierwsze w pełni wolne i demokratyczne wybory parlamentarne przeprowadzono w dniu 27 października 1991 roku. Ustalenie terminu tych wyborów trwało niezwykle długo. Transformacja ustrojowa przekształciła Polskę w państwo demokratyczne, a urzędujący Sejm kontraktowy pochodził jeszcze z wyborów niedemokratycznych²⁰. Istniało wiele przyczyn opóźnienia terminu wyborów. Niektóre podmioty ówczesnej sceny politycznej nie były zainteresowane przyspieszonymi wyborami.

Ordynacja wyborcza do Sejmu została uchwalona w dniu 28 czerwca 1991 roku²¹. W art. 1 stwierdza, że „wybory do Sejmu są powszechne, bezpośrednie, równe i wolne oraz przeprowadzane w głosowaniu tajnym”²². Do Sejmu wybierano 460 posłów według zasady proporcjonalności. Z list okręgowych w wielomandatowych okręgach wyborczych wybierano 391 posłów. Z ogólnopolskich list kandydatów na posłów powiązanych z okręgowymi listami kandydatów na posłów wybierano 69. Każdy wyborca dysponował jednym głosem, którym głosował w okręgu. Zgodnie z ordynacją wyborcy nie głosowali bezpośrednio na listy ogólnopolskie. Podział mandatów z list ogólnopolskich następował proporcjonalnie do wyników głosowania w okręgach²³.

¹⁸ CHRUŚCIAK R.: *System wyborczy...*, op. cit., s. 22-23.

¹⁹ Protokoły głosowania na obszarze okręgu wyborczego nr 72 na posłów 4 i 18 czerwca 1989 roku oraz Protokół z posiedzeń Okręgowej Komisji Wyborczej w Pile. Materiały Archiwum Państwowego w Poznaniu – Oddział w Pile.

²⁰ PIASECKI A. K.: *Wybory parlamentarne...*, op. cit., s. 29.

²¹ Ustawa z dnia 28 czerwca 1991 roku *Ordynacja Wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. z 1991 r., Nr 59, poz. 252).

²² CHRUŚCIAK R.: *System wyborczy...*, op. cit., s. 63.

²³ *Ibidem*.

Ustawa z dnia 10 maja 1991 roku *Ordynacja wyborcza do Senatu RP*²⁴ pozostała, podobnie jak w 1989 roku, ściśle powiązana z ordynacją wyborczą do Sejmu. Ordynacja do Senatu regulowała tylko różnice, w pozostałych kwestiach wybory do Senatu odbywały się przy odpowiednim zastosowaniu przepisów ordynacji wyborczej do Sejmu²⁵. Zgodnie z ordynacją do Senatu wybierano 100 senatorów, według zasady większości, w okręgach wyborczych, którymi były województwa. W każdym z województw wybierano po 2 senatorów, a w województwie warszawskim i katowickim po 3²⁶.

Pierwszy miesiąc kampanii wyborczej to jeszcze okres wakacyjny, co było powodem opóźnienia jej startu. Panowało powszechne przekonanie, że mandat może być udziałem każdego. W efekcie zarejestrowano 111 komitetów wyborczych, z których 19 uzyskało status ogólnopolski dający przywilej przystąpienia do podziału czasu antenowego w państwowej telewizji i radiu. Charakteryzując kampanię wyborczą wyborów parlamentarnych w 1991 roku, należy wskazać, że panował głównie nurt negatywny. Wystąpienia ugrupowań nakierowane były nie tyle na prezentację swoich kandydatów i programów, ile na wzajemne ataki oraz krytykę prezydenta i rządu²⁷.

Przeprowadzone w dniu 27 października 1991 roku wybory parlamentarne stały się okazją do walki o mandaty zarówno dla znanych partii politycznych, jak i dla nieznanymi ugrupowań czy kandydatów indywidualnych²⁸. Liczba uprawnionych do głosowania wynosiła 27.517.280 wyborców. Frekwencja wyniosła 43,2%. O 391 mandatów w 37 okręgach ubiegało się 6.980 kandydatów umieszczonych na 934 listach. Największa liczba walczących o mandat, wystąpiła w okręgu nr 1 (miasto stołeczne Warszawa), gdzie o 17 mandatów walczyło 387 kandydatów z 35 list²⁹. Najmniejsza liczba kandydatów – 96 umieszczonych na 20 listach walczyła o 7 mandatów w okręgu nr 31 (tarnowskie)³⁰.

W istniejącym wówczas województwie pilskim liczba uprawnionych do głosowania wyniosła 329.601. A frekwencja była nieco wyższa od krajowej i wyniosła 46%. W regionie partie polityczne uzyskały poparcie na następującym po-

²⁴ Ustawa z dnia 10 maja 1991 roku *Ordynacja wyborcza do Senatu RP* (Dz. U. z 1991 r., Nr 58, poz. 246, zm. Dz. U. Nr 59, poz. 252), za: CHRUSCIAK R.: *System wyborczy...*, *op. cit.*, s. 71.

²⁵ CHRUSCIAK R.: *System wyborczy...*, *op. cit.*, s. 71.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ RACIBORSKI J.: *Polskie wybory...*, *op. cit.*, s. 37-41.

²⁸ *Ibidem*, s. 37-41.

²⁹ CHRUSCIAK R.: *System wyborczy...*, *op. cit.*, s. 72.

³⁰ *Ibidem*.

ziomie: Polskie Stronnictwo Ludowe – Sojusz Programowy – 14%, Porozumienie Obywatelskie Centrum – 4,9%, Wyborcza Akcja Katolicka – 7,7%, „Solidarność” – 5,3%, Kongres Liberalno-Demokratyczny – 4,8%, Konfederacja Polski Niepodległej – 5,2%, Unia Demokratyczna – 13,8%, Sojusz Lewicy Demokratycznej – 15,9%³¹.

Sejm pierwszej kadencji od samego początku był mało stabilny. Tworzone z wielkim trudem koalicje rządowe nie miały trwałych perspektyw. Rozdrobnienie polityczne parlamentu powodowało chaos i utrudniało skuteczne prace nad nowymi ustawami³². Było to jednym z powodów rozwiązania parlamentu przez prezydenta Lecha Wałęsę. Ostatecznie nastąpiło to w końcu maja 1993 roku.

Okolicznością, która w sposób bezpośredni przyczyniła się do rozwiązania parlamentu było zgłoszenie przez posłów z Klubu Parlamentarnego NSZZ „Solidarność” wniosku o wotum nieufności dla rządu premier Hanny Suchockiej³³. Wnioskodawcy powoływali się na art. 61g regulaminu Sejmu, który stanowił, że „wraz z wnioskiem o uchwalenie wotum nieufności dla Rządu można zgłosić kandydata na nowego Prezesa Rady Ministrów (...)”³⁴. Grupa 46 posłów Konfederacji Polski Niepodległej zgłosiła kandydaturę Andrzeja Ostoi-Owsianego³⁵, która przepadła. Następnie prezydent zgodnie z przepisami „małej konstytucji”, po zasięgnięciu opinii marszałka Sejmu i marszałka Senatu, zdecydował rozwiązać Sejm wybrany w wyborach 27 października 1991 roku³⁶.

Prace nad nową ordynacją wyborczą były opieszale i powolne, mimo powszechnego przekonania o konieczności jej szybkiego uchwalenia. Natłok prac legislacyjnych spowodował, że pierwsze czytanie projektu ordynacji odbyło się dopiero w czerwcu 1992 roku³⁷. Jedną z naczelných zasad ordynacji z 1993 roku było rozwiązanie, w myśl którego posłów wybiera się według zasady proporcjonalności: 391 posłów wybieranych z okręgowych list kandydatów w wielomandatowych okręgach, a 69 posłów było wybieranych z list ogólnopolskich. Nowym elementem ordynacji było wprowadzenie klauzuli progowych. Progi

³¹ RACIBORSKI J.: *Polskie wybory...*, op. cit., s. 273.

³² PIASECKI A. K.: *Wybory parlamentarne...*, op. cit., s. 45.

³³ CHRUŚCIAK R.: *System wyborczy...*, op. cit., s. 81.

³⁴ *Ibidem*, s. 82.

³⁵ Andrzej Ostoję-Owsiany urodził się 16 czerwca 1931 roku w Warszawie, zmarł 9 kwietnia 2008 roku w Eodzi. Był posłem na Sejm II kadencji, senatorem RP IV kadencji.

³⁶ CHRUŚCIAK R.: *System wyborczy...*, op. cit., s. 83-84.

³⁷ *Ibidem*.

ustalono na co najmniej 5% ważnie oddanych głosów w skali kraju dla komitetów wyborczych i na 8% dla koalicji wyborczych³⁸.

Kolejnym nowym elementem ordynacji wyborczej z 1993 roku było przyjęcie zasady, że okręgiem wyborczym jest województwo z wyjątkiem województwa warszawskiego, gdzie utworzono dwa okręgi³⁹.

Nagle rozwiązanie Sejmu i prace nad ordynacją wyborczą do Sejmu spowodowały, że nie została uchwalona nowa ordynacja do Senatu. Spowodowało to powstanie problemu, na podstawie jakiej ordynacji mają zostać przeprowadzone wybory do Senatu, które również zarządzono na 19 września 1993 roku. Wszelkie wątpliwości rozwiązał Trybunał Konstytucyjny, który ustalił, iż w wyborach do Senatu obowiązuje ordynacja wyborcza z 1991 roku⁴⁰.

Uprawnionych do głosowania w wyborach parlamentarnych w roku 1993 było 27.655.495. W głosowaniu na kandydatów do Sejmu wzięło udział 14.415.586 osób, a frekwencja wyborcza wyniosła 52,13%⁴¹.

Wyniki głosowania w okręgu wyborczym nr 32 w Pile ustalono w dniu 21 września 1993 roku. Głosowanie przeprowadzono w 276 obwodach. Na podstawie protokołów głosowania otrzymanych z wszystkich obwodów ustalono wyniki w okręgu pilskim. Liczba uprawnionych do głosowania wyniosła 350.304. Wydano 199.176 kart do głosowania. W okręgu pilskim oddano 198.775 głosów, z czego 14.696 głosów nieważnych. Komisja stwierdziła, że z okręgu wyborczego nr 32 w Pile do Sejmu weszli: Marek Borowski z listy nr 5 Koalicyjny Komitet Wyborczy Sojuszu Lewicy Demokratycznej, Wojciech Grzegorz Nowaczyk z listy nr 5 KKW SLD, Romuald Kazimierz Ajchler z listy nr 5 KKW SLD, Jerzy Kado z listy nr 6 Naczelny Komitet Wykonawczy Polskiego Stronnictwa Ludowego, Bronisław Komorowski z listy nr 9 Prezydium Rady Unii Demokratycznej⁴². Do Senatu z regionu pilskiego dostali się: Henryk Tadeusz Stokłosa uzyskując 84.740 głosów, którego kandydatura została zgłoszona przez Komitet Wyborczy Henryka Stokłosa, oraz Tadeusz Rzemkowski uzyskując 51.093 głosy, którego kandydaturę wysunął Krajowy Komitet Wyborczy SLD⁴³.

³⁸ *Ibidem*, s. 118.

³⁹ *Ibidem*, s. 121.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, s. 135.

⁴² Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z 23 września 1993 roku o wynikach wyborów do Sejmu i do Senatu (M.P. Nr 50, poz. 470 i 471).

⁴³ *Ibidem*.

Parlament z lat 1993-1997 był pierwszym od 1989 roku, który „dotrwał” do końca kadencji. W tym czasie odbyły się wybory samorządowe, prezydenckie oraz dwa referenda. Polska poczyniła ogromny krok ku europejskim standardom przeprowadzania wyborów. Układ polityczny panujący w ówczesnej Polsce można było podzielić na partie rządzące: SLD – PSL i centroprawicową opozycję⁴⁴. Kraj wszedł w okres stabilizacji politycznej i gospodarczej.

Początek kolejnej kampanii wyborczej miał miejsce jeszcze przed podpisaniem przez prezydenta kalendarza wyborczego. Dnia 29 czerwca 1997 roku dwa największe ugrupowania Akcja Wyborcza „Solidarność” i Sojusz Lewicy Demokratycznej zaprezentowały swoje programy oraz hasła wyborcze. W kampanii prawie wszystkie ugrupowania nawiązywały do haseł o utrzymaniu gospodarki wolnorynkowej, a w polityce zagranicznej opowiadały się za integracją z Zachodem⁴⁵. Dużą rolę odegrała prezentacja przywódców, mających wysokie notowania w sondażach popularności: z SLD Aleksandra Kwaśniewskiego i Włodzimierza Cimoszewicza, a z AWS najsilniejszym kandydatem był Marian Krzaklewski⁴⁶.

Ordynacja wyborcza w wyborach parlamentarnych z 1997 roku tylko w niektórych punktach różniła się od ordynacji z 1993 roku. Zmiany jednak nie objęły kluczowych przepisów. Wszelkie próby zmiany ordynacji zarówno przez prezydenta, jak i posłów prawie wszystkich klubów kończyły się fiaskiem. Oznacza to, że wybory parlamentarne w 1993 i 1997 roku w Polsce odbyły się w oparciu o tę samą podstawę prawną⁴⁷.

Wybory parlamentarne do Sejmu i Senatu RP przeprowadzone w dniu 21 września 1997 roku były pierwszymi wyborami po 1989 roku w Polsce odbywającymi się w terminie wynikającym z upływu pełnej kadencji. Do udziału w tych wyborach było uprawnionych łącznie 28.409.054 wyborców. W 23.074 obwodach na kandydatów do Sejmu głosowało 13 616 378 osób, co oznaczało frekwencję na poziomie 47,93%. Głosów nieważnych oddano 528.147, co stanowiło 3,88% wszystkich głosów⁴⁸.

W wyborach wybierano 460 posłów. Na jeden mandat przypadało 16 kandydatów. O 391 mandatów w Sejmie z list okręgowych ubiegało się 6.433 kandydatów zgłoszonych na 559 listach w 52 okręgach wyborczych. Ostatecznie

⁴⁴ PIASECKI A. K.: *Wybory parlamentarne...*, *op. cit.*, s. 65.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 69.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 72.

⁴⁷ CHRUŚCIAK R.: *System wyborczy...*, *op. cit.*, s. 194-195.

⁴⁸ *Ibidem*.

we wrześniowych wyborach uczestniczyło 21 komitetów wyborczych, a we wszystkich okręgach listy kandydatów zgłosiło 10 komitetów wyborczych, które zgłosiły również listy ogólnopolskie, z których 1.042 kandydatów konkurowało o 69 mandatów⁴⁹.

Zwycięzcą wyborów został Komitet Wyborczy AWS. Na listę nr 5 AWS głosowało 4.427.373 wyborców, co dało 33,83% głosów ważnych. Z 773 kandydatów mandaty uzyskały 172 osoby we wszystkich okręgach. Znacząca przewagę AWS odniosła w województwach: łomżyńskim i przemyskim, gdzie uzyskała po 3 z 4 mandatów oraz krośnieńskim, 4 z 5 mandatów⁵⁰. Najwięcej głosów w liczbach bezwzględnych spośród wszystkich kandydatów uzyskał Maciej Płażyński, otrzymując 124.683 głosy⁵¹.

Tabela 1: Wyniki wyborów do Sejmu z 1997 roku w skali kraju

Ugrupowanie	Liczba głosów	%	Mandaty
Akcja Wyborcza „Solidarność”	4.427.373	33,83	202
Sojusz Lewicy Demokratycznej	3.551.224	27,13	164
Unia Wolności	1.749.518	13,37	60
Polskie Stronnictwo Ludowe	956.184	7,31	27
Ruch Odbudowy Polski	727.072	5,56	5
Mniejszość Niemiecka	-	-	2

Źródło: „Tygodnik Piłski”, nr 39 (924), 30 września 1997 r., s. 2.

Tabela 2: Liczba uzyskanych mandatów w Senacie w wyborach 1997 roku

Ugrupowanie	Liczba zdobytych mandatów
Akcja Wyborcza „Solidarność”	51
Sojusz Lewicy Demokratycznej	28
Unia Wolności	8
Ruch Odbudowy Polski	5
Polskie Stronnictwo Ludowe	2
Niezależni	6

Źródło: „Tygodnik Piłski”, nr 39 (924), 30 września 1997 r., s. 2.

Liczba wyborców uprawnionych do głosowania w okręgu piłskim wyniosła 352.662. Łącznie oddano 175.647 głosów. Głosów nieważnych 10.535.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 195.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 196.

⁵¹ *Ibidem*.

Tabela 3: Liczba uzyskanych głosów w regionie pilskim przez poszczególne ugrupowania w wyborach 1997 roku

Lista, ugrupowanie	Uzyskana liczba głosów w regionie
Lista nr 1, Unia Pracy	6.139
Lista nr 2, Blok dla Polski	1.290
Lista nr 3, Krajowe Porozumienie Emerytów i Rencistów	2.910
Lista nr 4, Unia Wolności	20.792
Lista nr 5, Akcja Wyborcza „Solidarność”	37.638
Lista nr 6, Sojusz Lewicy Demokratycznej	66.177
Lista nr 7, Polskie Stronnictwo Ludowe	12.275
Lista nr 8, Unia Prawicy Rzeczpospolitej	2.231
Lista nr 9, Ruch Odbudowy Polski	7.585
Lista nr 10, Krajowa Partia Emerytów i Rencistów	6.797
Lista nr 12, Samoobrona	1.278

Źródło: „Tygodnik Pilski”, nr 39 (924), 30 września 1997 r., s. 2.

Posłami Ziemi Pilskiej zostali: Marek Borowski z SLD uzyskując 56.166 głosów, Romuald Ajchler z SLD uzyskując 3.126 głosów, Wojciech Nowaczyk z SLD uzyskując 2.706 głosów, Grzegorz Piechowiak z AWS uzyskując 9.359 głosów oraz Adam Szejnfeld z Unii Wolności uzyskując 6.057 głosów poparcia⁵².

Wybory do Senatu przeprowadzono w 277 obwodach. Uprawnione do głosowania były 352.662 osoby. Głosowało 175.848 wyborców, z czego 4.775 to głosy nieważne. Poszczególni kandydaci otrzymali następującą liczbę głosów: Waldemar Buller (niezależny) – 23.887, Stanisław Gawra (ROP) – 23.887, Jan Podmaski (AWS) – 50.512, Jerzy Podmokły (UW) – 37.691, Kazimierz Roźniak (KPEiR) – 19.908, Tadeusz Rzemkowski – 68.055, Piotr Sosnowski (Przymierze Samoobrona) – 7.489, Henryk Stokłosa (niezależny) – 58.055, Julian Włodarczyk (niezależny) – 8.112. Senatorami Ziemi Pilskiej zostali Tadeusz Rzemkowski i Henryk Stokłosa.

Przed wyborami parlamentarnymi w 2001 roku sondaże opinii publicznej wskazywały na zwycięstwo Sojuszu Lewicy Demokratycznej. Żadna ze starych i nowych partii nie była w stanie zbliżyć się do progu poparcia dla SLD. Sojuszowi nie groził również wewnątrzpartyjny podział, co wzmacniało jego pozycję. Przygotowując się do przejęcia władzy, lewicowa koalicja SLD-UP liczyła na samodzielne rządy. Koalicji udało się zepchnąć centroprawicę do opozycji, ale nie uzyskała wystarczającej liczby mandatów, by rządzić samodzielnie⁵³.

⁵² *Po wyborach*, „Tygodnik Pilski”, nr 39 (924), 30 września 1997 r., s. 2.

⁵³ PIASECKI A. K.: *Wybory parlamentarne...*, *op. cit.*, s. 83.

Kwestie związane z ordynacją wyborczą podobnie jak w latach poprzednich rozstrzygnięto pod sam koniec kadencji, mimo iż już od 1998 roku wiadomo było, że reforma administracyjna kraju wymusi zmiany w głosowaniu. Partie, które wówczas zasiadały w Sejmie, śledziły głównie sondaże, by pod ich kątem przygotować odpowiednią ordynację. W 2000 roku wydawało się, że do Sejmu trafi projekt dużych ugrupowań SLD i AWS. Kompromis tych dwóch partii polegał na tym, że SLD zrezygnuje z propozycji wprowadzenia dużych okręgów wyborczych, a AWS godzi się na pozostanie przy metodzie obliczania mandatów tzw. metodzie d'Hondta⁵⁴. Po wyborach prezydenckich różnica w sondażach między SLD a AWS była zbyt duża, więc popieranie przez AWS metody przeliczeniowej głosów wyborczych preferującej duże ugrupowania nie miało sensu. Małe i średnie ugrupowania nie godząc się na ordynację sprzyjającą wielkim partiom zawarły w Sejmie sojusz. Następnym prac nad ordynacją w takich okolicznościach było uchwalenie w dniu 7 marca 2001 roku nowej ordynacji nowelizującej również ustawę o partiach politycznych⁵⁵.

W nowej ordynacji wyborczej zmieniła się głównie metoda przeliczania głosów na zmodyfikowaną wersję Sainte-Laguë'a z mnożnikiem przez 1,4. Zniesiono listy krajowe komitetów wyborczych i utrzymano progi procentowe odpowiednio: 5% dla ugrupowania i 8% dla koalicji. W wyborach do Senatu utrzymana została zasada większościowa, ale podział mandatów uwzględniał zaludnienie poszczególnych województw. Dotąd każde stare województwo miało do obsadzenia 2 mandaty do Senatu (warszawskie, katowickie – 3), od 2001 roku liczba mandatów uzależniona była od liczby ludności w okręgu i wynosiła od 3 do 13 miejsc w Senacie. Ordynacja wyborcza wprowadziła szereg punktów dotyczących finansowania kampanii. Prezydent wahał się z podpisaniem propozycji ordynacji wskazując na jej niedoskonałość. Z braku czasu potrzebnego na pełne procedury legislacyjne podpisał jednak jej projekt⁵⁶.

Na podstawie art. 173 ustawy z dnia 12 kwietnia 2001 roku *Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej* Państwowa Komisja Wyborcza podała do publicznej wiadomości wyniki wyborów

⁵⁴ Metoda d'Hondta – metoda stosowana do podziału mandatów w systemach wyborczych opartych na proporcjonalnej reprezentacji z listami partyjnymi. Polega na dzieleniu liczb uzyskanych głosów przez 1, 2, 3, 4 itd. Pod uwagę bierze się największe wyniki. Druga z najpopularniejszych metod to metoda Sainte-Laguë'a polega na znalezieniu największych, kolejno po sobie następujących ilorazów z liczby uzyskanych głosów, a podziału dokonuje się, dzieląc liczbę głosów przypadających każdemu komitetowi wyborczemu przez kolejne liczby nieparzyste: 1, 3, 5, 7, itd.

⁵⁵ PIASECKI A. K.: *Wybory parlamentarne...*, op. cit., s. 86-87.

⁵⁶ *Ibidem*.

parlamentarnych, przeprowadzonych w dniu 23 września 2001 roku. Wybory przeprowadziły: Państwowa Komisja Wyborcza, 41 okręgowych komisji wyborczych i 24.827 obwodowych komisji wyborczych. W skład obwodowych komisji wyborczych powołano 231.262 wyborców. Liczba osób uprawnionych do głosowania wynosiła 29.364.455. W głosowaniu wzięło udział (otrzymało karty do głosowania) 13.591.681 osób. Frekwencja wyborcza wyniosła 46,29%. Głosów nieważnych oddano 541.483, co stanowiło 3,99% ogólnej liczby głosów. Głosów ważnych oddano 13.017.929, co stanowiło 96,01% ogólnej głosów. Wybierano 460 posłów spośród 7.508 kandydatów zgłoszonych na 403 okręgowych listach kandydatów przez 14 komitetów wyborczych⁵⁷.

Na poszczególne listy okręgowe oddano w skali kraju następującą liczbę głosów ważnych: na listy nr 1 zgłoszone przez Koalicyjny Komitet Wyborczy Sojusz Lewicy Demokratycznej – Unia Pracy oddano 5.342.519 głosów, to jest 41,04% głosów ważnych; na listy nr 2 zgłoszone przez Koalicyjny Komitet Wyborczy Akcja Wyborcza Solidarność Prawicy oddano 729.207 głosów, co stanowiło 5,60% głosów ważnych; na listy nr 3 zgłoszone przez Komitet Wyborczy Unii Wolności oddano 404.074 głosy, co stanowiło 3,10% głosów ważnych; na listy nr 4 zgłoszone przez Komitet Wyborczy Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej oddano 1.327.624 głosy, to jest 10,20% głosów ważnych; na listy nr 5 zgłoszone przez Komitet Wyborczy Prawo i Sprawiedliwość oddano 1.236.787 głosów, to jest 9,50% głosów ważnych; na listy nr 6 zgłoszone przez Komitet Wyborczy Polskiego Stronnictwa Ludowego oddano 1.168.659 głosów, to jest 8,98% głosów ważnych; na listy nr 7 zgłoszone przez Komitet Wyborczy Wyborców Platforma Obywatelska oddano 1.651.099 głosów, to jest 12,68% głosów ważnych; na listy nr 8 zgłoszone przez Komitet Wyborczy Alternatywa Ruch Społeczny oddano 54.266 głosów, to jest 0,42% głosów ważnych, na listy nr 9 zgłoszone przez Komitet Wyborczy Polskiej Wspólnoty Narodowej oddano 2.644 głosy, to jest 0,02% głosów ważnych; na listy nr 10 zgłoszone przez Komitet Wyborczy Liga Polskich Rodzin oddano 1.025.148 głosów, to jest 7,87% głosów ważnych; na listy nr 11 zgłoszone przez Komitet Wyborczy Wyborców Mniejszość Niemiecka oddano 47.230 głosów, to jest 0,36% głosów ważnych; na listy nr 13 zgłoszone przez Komitet Wyborczy Polskiej Unii Gospodarczej oddano 7.189 głosów, to jest 0,06% głosów ważnych; na listy nr 14 zgłoszone przez Komitet Wyborczy Polskiej Partii Socjalistycznej oddano 13.459 głosów, to jest 0,10% głosów ważnych; na

⁵⁷ Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 26 września 2001 roku o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 23 września 2001 roku, <http://www.pkw.gov.pl/katalog/2467.html>, 2 października 2008 roku.

listy nr 15 zgłoszone przez Komitet Wyborczy Wyborców Niemiecka Mniejszość Górnego Śląska oddano 8.024 głosy, to jest 0,06% głosów ważnych⁵⁸.

W okręgu wyborczym nr 38 regionu pilskiego wybierano 9 posłów. Zarejestrowano 9 list okręgowych z 133 kandydatami. Uprawnione do głosowania były 564.203 osoby. W głosowaniu wzięto udział 277.161 osób. Frekwencja wyborcza wyniosła 49,12%. Głosów nieważnych oddano 19.125, co stanowi 6,93% ogólnej liczby głosów. Głosów ważnych oddano 257.028, co stanowi 93,07% ogólnej liczby głosów. Następujące okręgowe listy kandydatów otrzymały w okręgu mandaty:

- lista nr 1 Koalicyjny Komitet Wyborczy Sojusz Lewicy Demokratycznej – Unia Pracy, która otrzymała 124.244 głosy, uzyskała 5 mandatów; posłami z tej listy zostali wybrani kandydaci, którzy otrzymali następujące liczby głosów:
  - 1) Stanisław Stec – 18.457;
  - 2) Romuald Kazimierz Ajchler – 14.438;
  - 3) Andrzej Karol Gawłowski – 13.645;
  - 4) Stanisław Piosik – 10.666;
  - 5) Grażyna Paulina Pijanowska – 10.367;
- lista nr 4 Komitet Wyborczy Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej, która otrzymała 30.163 głosy, uzyskała 1 mandat; posłem z tej listy została wybrana:
  - 1) Renata Beger – 10.877 głosów;
- lista nr 6 Komitet Wyborczy Polskiego Stronnictwa Ludowego, która otrzymała 27.118 głosów, uzyskała 1 mandat; posłem z tej listy został wybrany:
  - 1) Stanisław Kalemba – 6.635 głosów;
- lista nr 7 Komitet Wyborczy Wyborców Platforma Obywatelska, która otrzymała 26.901 głosów, uzyskała 1 mandat; posłem z tej listy został wybrany:
  - 1) Adam Stanisław Szejfeld – 9.290 głosów;
- lista nr 10 Komitet Wyborczy Liga Polskich Rodzin, która otrzymała 17.057 głosów, uzyskała 1 mandat posłem z tej listy został wybrany:
  - 1) Józef Skowyra – 6.711 głosów;

Mandatów nie uzyskali kandydaci z listy nr 5 Komitet Wyborczy Prawo i Sprawiedliwość, która otrzymała 11.869 głosów⁵⁹.

⁵⁸ *Ibidem.*

⁵⁹ *Ibidem.*

W okręgu pilskim wybierano 2 senatorów, spośród 5 kandydatów. Uprawnionych do głosowania było 564.203 osób. Wydano 277.148 kart. Frekwencja wyborcza wyniosła 49,12%. Liczba kart ważnych z głosami nieważnymi wyniosła 12.583, co stanowiło 4,56% ogólnej liczby kart ważnych. Liczba kart ważnych z głosami ważnymi wyniosła 263.287, co stanowi 95,44% ogólnej liczby kart ważnych. Kandydaci uzyskali następującą liczbę głosów ważnych:

1. Jan Lus – 87.812, zgłoszony przez Koalicyjny Komitet Wyborczy Sojusz Lewicy Demokratycznej – Unia Pracy;
2. Eugeniusz Stefan Nawrocki – 38.887, zgłoszony przez Komitet Wyborczy Alternatywa Ruch Społeczny;
3. Jan Podmaski – 53.804, zgłoszony przez Komitet Wyborczy Wyborców Blok Senat 2001;
4. Tadeusz Rzemyskowski – 101.640, zgłoszony przez Koalicyjny Komitet Wyborczy Sojusz Lewicy Demokratycznej – Unia Pracy;
5. Henryk Tadeusz Stokłosa – 113.139, zgłoszony przez Komitet Wyborczy Wyborców Henryka Tadeusza Stokłosa⁶⁰.

Sprawozdanie Państwowej Komisji Wyborczej z wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu RP przeprowadzonych w dniu 25 września 2005 roku zawiera informacje o ich prawidłowym przebiegu i nielicznych przypadkach naruszenia prawa wyborczego, nie mających wpływu na ich wynik. Sąd Najwyższy rozpatrzył 136 protestów wyborczych. Wyborów do Sejmu dotyczyło 26 spraw, wyłącznie wyborów do Senatu również 26, pozostałe 84 przypadki dotyczyły łącznie Sejmu i Senatu⁶¹.

Wybory do parlamentu w dniu 25 września 2005 roku zarządził Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej postanowieniem z dnia 23 maja 2005 roku. Zostały przeprowadzone na podstawie ustawy z dnia 12 kwietnia 2001 roku *Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej*. W ordynacji wyborczej miały zastosowanie również: ustawa z dnia 11 kwietnia 1997 roku *o ujawnieniu pracy lub służby w organach bezpieczeństwa państwa lub współpracy z nimi w latach 1944-1990 osób pełniących funkcje publiczne*, w brzmieniu ustaloną ustawą z dnia 15 lutego 2002 roku, dotyczącą złożenia

⁶⁰ Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 26 września 2001 roku o *wynikach wyborów do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 23 września 2001 roku*, <http://www.pkw.gov.pl/katalog/artkuł/16224.html>, 2 października 2008 roku.

⁶¹ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 15 grudnia 2005 roku w *sprawie ważności wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 25 września 2005 roku*, <http://www.pkw.gov.pl/gallery/40/28/40283.pdf>, 2 października 2008 roku.

przez kandydatów do Sejmu i Senatu oświadczeń „lustracyjnych”; ustawa z dnia 27 czerwca 1997 roku o *partiach politycznych* dotycząca finansowania komitetów wyborczych poszczególnych partii politycznych; ustawa z dnia 16 lipca 1998 roku *Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw* dotycząca obwodów głosowania⁶².

Po zakończeniu procedur związanych z rejestracją Państwowa Komisja Wyborcza zgodnie z ordynacją wyborczą w dniu 26 sierpnia 2005 roku przyznała numery okręgowym listom komitetów wyborczych zarejestrowanym w więcej niż jednym okręgu. Były to następujące komitety:

- Numer 1 – Komitet Wyborczy Ruch Patriotyczny,
- Numer 2 – Komitet Wyborczy Polska Partia Pracy,
- Numer 3 – Komitet Wyborczy Liga Polskich Rodzin,
- Numer 4 – Komitet Wyborczy Partii Demokratycznej – demokraci.pl,
- Numer 5 – Komitet Wyborczy Socjaldemokracji Polskiej,
- Numer 6 – Komitet Wyborczy Prawo i Sprawiedliwość,
- Numer 7 – Komitet Wyborczy Sojusz Lewicy Demokratycznej,
- Numer 8 – Komitet Wyborczy Platforma Obywatelska RP,
- Numer 9 – Komitet Wyborczy Polskiej Partii Narodowej,
- Numer 10 – Komitet Wyborczy Polskiego Stronnictwa Ludowego,
- Numer 11 – Komitet Wyborczy Centrum,
- Numer 12 – Komitet Wyborczy Platformy Janusza Korwin-Mikke,
- Numer 13 – Komitet Wyborczy Wyborców – Ogólnopolska Koalicja Obywatelska,
- Numer 14 – Komitet Wyborczy Polskiej Konfederacji – Godność i Praca,
- Numer 15 – Komitet Wyborczy Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej,
- Numer 16 – Komitet Wyborczy Partii Inicjatywa RP,
- Numer 17 – Komitet Wyborczy Dom Ojczysty,
- Numer 18 – Komitet Wyborczy Narodowego Odrodzenia Polski⁶³.

Liczba uprawnionych do głosowania w wyborach parlamentarnych w 2005 roku wyniosła 30.229.031 osób. Wydano 12.263.640 kart do głosowania. W całym kraju oddano 11.804.676 głosów ważnych. Mandaty zdobyły następujące komitety: Komitet Wyborczy Liga Polskich Rodzin uzyskując 7,97% poparcia, co przełożyło się na 34 mandaty; Komitet Wyborczy Prawo i Sprawiedliwość uzy-

⁶² Sprawozdanie Państwowej Komisji Wyborczej z wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 25 września 2005 roku, <http://www.pkw.gov.pl/gallery/43/20/43209.pdf>, 2 października 2008 roku.

⁶³ *Ibidem*.

skując 26,99% poparcia, co przełożyło się na 155 mandatów; Komitet Wyborczy Sojusz Lewicy Demokratycznej uzyskał 11,31% poparcia, czyli 55 mandatów; Komitet Wyborczy Platforma Obywatelska RP uzyskała 24,14% poparcia, co dało 133 mandaty; Komitet Wyborczy Polskiego Stronnictwa Ludowego uzyskał 6,96% głosów, co dało 25 mandatów; Komitet Wyborczy Samoobrona Rzeczpospolitej Polskiej zdobył 11,41% głosów uzyskując 56 mandatów; Komitet Wyborczy Wyborców Mniejszość Niemiecka uzyskał 2 mandaty⁶⁴.

W okręgu wyborczym nr 38 (Piła) uprawnionych do głosowania w wyborach parlamentarnych w 2005 roku było 589.216 osób. W okręgu oddano 218.793 głosów ważnych. Mandaty w regionie uzyskali: Maks Kraczkowski (PiS) uzyskując 10.458 głosów, Krzysztof Władysław Czarnecki (PiS) otrzymując 3.406 głosów, Stanisław Stec (SLD) z poparciem 9.944 głosów, Stanisław Piosik (SLD) otrzymując 5.105 głosów, Adam Stanisław Szejnfeld (PO) zdobywając 26.568 głosów poparcia, Stanisław Marcin Chmielewski (PO) uzyskując 3.419 głosów poparcia, Jakub Adam Rutnicki (PO) uzyskując 3.182 głosy, Stanisław Kalemba (PSL) uzyskując 7.830 głosów poparcia, Renata Lidia Beger (Samoobrona) z poparciem 10.537 wyborców⁶⁵.

W wyborach do Senatu liczba oddanych głosów ważnych wyniosła 11.812.965. Podział mandatów wyglądał następująco: LPR – 7 mandatów, PSL – 2, PiS – 49, Samoobrona – 3, Komitet Wyborczy Wyborców Nowy Senat 2005 – 1, Komitet Wyborczy Wyborców Kazimierza Juliana Kutza – 1, PO – 34, Komitet Wyborczy Wyborców prof. Mariana Miłka – 1, Komitet Wyborczy Wyborców Macieja Płażyńskiego – 1, Komitet Wyborczy Wyborców Bogdana Borsewiczka – 1⁶⁶.

W regionie piłskim oddano 221.995 ważnych głosów. Mandaty senatorskie zdobyli: Mieczysław Augustyn z PO uzyskując 76.884 głosów i Janusz Kubiak z LPR uzyskując 52.357 głosów⁶⁷.

Kolejne wybory do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej postanowieniem z dnia 7 września 2007 roku zarządził Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, wyznaczając je na dzień 21 października 2007 roku. Było to skutkiem podjęcia przez Sejm V kadencji uchwały w sprawie skrócenia kadencji Sejmu Rzeczypospolitej

⁶⁴ PAŃSTWOWA KOMISJA WYBORCZA: <http://www.wybory2005.pkw.gov.pl/SJM/PL/WYN/M/index.htm>, 2 października 2008.

⁶⁵ PAŃSTWOWA KOMISJA WYBORCZA: <http://www.wybory2005.pkw.gov.pl/SJM/PL/WYN/M/38.htm>, 2 października 2008.

⁶⁶ PAŃSTWOWA KOMISJA WYBORCZA: <http://www.wybory2005.pkw.gov.pl/SNT/PL/WYN/M/index.htm>, 2 października 2008.

⁶⁷ PAŃSTWOWA KOMISJA WYBORCZA: <http://www.wybory2005.pkw.gov.pl/SNT/PL/WYN/W/37.htm>, 2 października 2008.

Polskiej. Wybory przygotowano i przeprowadzono w oparciu o ustawę z dnia 12 kwietnia 2001 roku. W zakresie teŝe ordynacji miały równieŝ zastosowanie inne dokumenty, m.in. ustawa z dnia 18 paŝdziernika 2006 roku o ujawnieniu informacji o dokumentach organów bezpieczeŃstwa paŃstwa z lat 1944-1990 dotycząca Źożenia przez kandydatów na posłów i senatorów oŝwiadczeŃ „lustracyjnych”⁶⁸.

W wyborach do Sejmu okręgowy komisje wyborcze zarejestrowały 296 list kandydatów na posłów, w wyborach do Senatu zarejestrowano 385 kandydatów na senatorów. W dniu 3 paŝdziernika 2007 roku po zakoŃczeniu procedury rejestracji PaŃstwowa Komisja Wyborcza przyznała jednolite numery okręgowym listom kandydatów zarejestrowanych w więcej niŝ jednym okręgu wyborczym:

Numer 2 – Komitet Wyborczy Polska Partia Pracy,

Numer 3 – Komitet Wyborczy Liga Polskich Rodzin,

Numer 6 – Komitet Wyborczy Prawo i Sprawiedliwoŝć,

Numer 8 – Komitet Wyborczy Platforma Obywatelska,

Numer 10 – Komitet Wyborczy Polskiego Stronnictwa Ludowego,

Numer 15 – Komitet Wyborczy Samoobrona Rzeczpospolitej Polskiej,

Numer 20 – Koalicyjny Komitet Wyborczy Lewica i Demokraci SLD+SDPL+PD+UP,

Numer 21 – Komitet Wyborczy Partii Kobiet⁶⁹.

Uprawnionych do głoŝowania w wyborach parlamentarnych w 2007 roku było 30.615.471 osóŝ. W całym kraju oddano 16.142.202 głoŝów waŝnych. Oddano następujące liczby głoŝów na komitety wyborcze: Komitet Wyborczy Polska Partia Pracy – 160.476 głoŝów, co stanowiło 0,99%; Komitet Wyborczy Liga Polskich Rodzin – 209.171 głoŝów; Komitet Wyborczy Prawo i Sprawiedliwoŝć – 5.183.477 głoŝów; Komitet Wyborczy Platforma Obywatelska RP – 6.701.010 głoŝów; Komitet Wyborczy Polskiego Stronnictwa Ludowego – 1.437.638 głoŝów; Komitet Wyborczy Samoobrona Rzeczpospolitej Polskiej – 247.335 głoŝów; Komitet Wyborczy Wyborców Mniejszoŝć Niemiecka – 32.462 głoŝów; Koalicyjny Komitet Wyborczy Lewica i Demokraci SLD+SDPL+PD+UP – 2.122.981 głoŝów; Komitet Wyborczy Partii Kobiet – 45.121 głoŝów; Komitet Wyborczy Samoobrona Patriotyczna – 2.531 głoŝów⁷⁰.

⁶⁸ Sprawozdanie PaŃstwowej Komisji Wyborczej z wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 21 paŝdziernika 2007 roku, http://www.pkw.gov.pl/gallery/11/54/64/115464/Sprawozdanie_z_wyborow_2007.pdf, 2 paŝdziernika 2008 roku.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ PAŃSTWOWA KOMISJA WYBORCZA: <http://wybory2007.pkw.gov.pl/SJM/PL/WYN/W/index.htm>, 2 paŝdziernika 2008.

Liczba uprawnionych do głosowania w okręgu nr 38 (Piła) było 596.237 osób. Wydano 308.751 kart do głosowania. Głosów ważnych było 298.569. Mandaty z Ziemi Pilskiej zdobyli: Maks Kraczkowski z PiS uzyskując 11.756 głosów; Tomasz Górski z PiS uzyskując 18.072 głosy; Adam Stanisław Szejnfeld z PO uzyskując 57.343 głosy; Jakub Adam Rutnicki z PO otrzymując 18.590 głosów; Stanisław Marcin Chmielewski z PO otrzymując 8.102 głosy; Piotr Roman Waško z PO uzyskując 6.260 głosów; Stanisław Kalemba z PSL uzyskując 13.295 głosów; Romuald Kazimierz Ajchler z SLD uzyskując 13.725 głosów poparcia; Stanisław Stec z SLD uzyskując 10.908 głosów poparcia⁷¹.

W Polsce uprawnionych do głosowania w wyborach do Senatu RP w 2007 roku było 30.615.471 osób. Wydano 16.494.503 kart do głosowania. W całym kraju oddano 16.190.804 ważnych głosów. Komitet Wyborczy Prawo i Sprawiedliwość uzyskał 39 mandatów w Senacie. Komitet Wyborczy Platforma Obywatelska zdobył 60 mandatów senatorskich. Ponadto mandat senatorski uzyskał Włodzimierz Cimoszewicz⁷².

W regionie pilskim do Senatu dostali się kandydaci zgłoszeni przez Komitet Wyborczy Platforma Obywatelska RP – Mieczysław Augustyn uzyskując 126.654 głosów poparcia i Piotr Krzysztof Głowski otrzymując 87.996 głosów⁷³.

*

Wybory parlamentarne są sprawdzianem zaangażowania i świadomości politycznej wyborców. Lata transformacji ustrojowej w Polsce dowiodły, jak oczekiwania społeczne wpływają na postawy wyborcze. Od 1989 roku, przez niespełna 20 lat, polskie społeczeństwo głosowało na mozaikę ugrupowań politycznych, wybierając parlament, który początkowo rozdrobniony i programowo zróżnicowany, stawał się coraz bardziej skryształizowany. Preferencje mieszkańców regionu pilskiego nie różniły się znacząco od zachowań wyborczych innych miejsc w kraju, choć dogłębna analiza wyników kolejnych wyborów pozwala na odnalezienie zachowań „specyficznie pilskich”.

Historia miasta i regionu wpłynęła na zachowania wyborcze tutejszej ludności. Piła jest bowiem miastem usytuowanym na skrzyżowaniu szlaków komunikacyjnych, drogowych i kolejowych. Przez Piłę przetaczały się wojny, gród trawicy

⁷¹ PAŃSTWOWA KOMISJA WYBORCZA: <http://wybory2007.pkw.gov.pl/SJM/PL/WYN/M/38.htm>, 2 października 2008.

⁷² PAŃSTWOWA KOMISJA WYBORCZA: <http://wybory2007.pkw.gov.pl/SNT/PL/WYN/W/index.htm>, 2 października 2008.

⁷³ PAŃSTWOWA KOMISJA WYBORCZA: <http://wybory2007.pkw.gov.pl/SNT/PL/WYN/W/37.htm>, 2 października 2008.

pożary, powódzie, zaraza. Wszystkie te klęski sprawiały, że ludność Piły musiała wielokrotnie odbudowywać miasto. Stało się to również główną przyczyną tego, że Piła nie stała się nigdy miastem zaliczanym do grona wielkich⁷⁴. Trudności i doświadczenia z jakimi borykali się jego mieszkańcy, miały również pozytywny wymiar. Scaliły pilan, którzy w trudnych momentach działali wspólnie, dla dobra swojego miasta. Mijająca druga dekada przemian politycznych w Polsce jest tego potwierdzeniem.

Przełom 1989 roku był dla Piły i jej mieszkańców szczególnym okresem w dziejach regionu. Wówczas polskie społeczeństwo wybrało drogę ku demokratycznemu państwu prawa. „Ideał” zachodnich systemów politycznych był tym, który wydawał się wtedy jedyną rozsądną alternatywą ustrojową. Jednak nie zawsze była ona rozwiązaniem satysfakcjonującym wszystkie grupy społeczne. Przemiany polityczne niosły za sobą zmiany ekonomiczne i społeczne. Zmienił się status Piły, część ludności „odpłynęła” do innych ośrodków, zmianie uległa struktura gospodarcza i społeczna miasta. Pauperyzacja, wzrost przestępczości i brak poczucia bezpieczeństwa to tylko nieliczne determinanty oczekiwań wyborców w regionie pilskim. Tendencje te, jakże silne w pierwszych latach przemian społecznych, stopniowo odwracały się na początku XXI wieku. Wraz z powolnym rozwojem miasta i wzrostem gospodarczym odczuwalnym w kraju, zmieniała się także pilska scena polityczna, co było efektem stabilizacji postaw politycznych w kolejnych wyborach parlamentarnych.

⁷⁴ CHYŻY K., KUCHARSKA CZ., POPLAWSKI Z. (red.): *Piła po 1945 roku. Odbudowa, rozwój, życie publiczne, społeczeństwo*. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Staszica w Pile, Piła 2008, s. 9.